

- национальный университет им. аль-Фараби, 2007. – 333 с.
7. Фирсова Н.М. Основные сферы и формы коммуникации, отражающие феномен национально-культурной специфики (на материале испанского языка) / Н.М. Фирсова // Вестник РУДН. – М., 1995. – № 2. – Серия ЛИНГВИСТИКА. – С. 17–23.
 8. Швейцер А.Д. Современная социолингвистика : Теория. Проблемы. Методы / Швейцер А.Д. – М. : Наука, 1976. – 175 с.
 9. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В.Н. Ярцева]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.

Стаття надійшла до редакції 13 лютого 2014 року

УДК 81'373.611

Тетяна Заболотна
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

СЛОВОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРМІНІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ

У статті досліджуються лексикологічні проблеми, пов'язані з екологічним дискурсом; аналізується лексика екологічної тематики з точки зору її словотвірного потенціалу. Доводиться думка про те, що термінологічні словосполучення семантично близькі до вільних словосполучень, але, вживаючись у наукових і публіцистичних текстах, набувають особливого мовного статусу. Необхідність дослідження цього напрямку лексикології пов'язана з тим, що англійська мова є сама по собі могутнім «донором» для інших мов, тому слід ретельніше розглянути її внутрішні можливості творення термінів шляхом

сполучення з іншою лексикою, яка надалі може набути статусу інтернаціональних слів і вживатися в інших мовах.

Ключові слова: термін, термінологія, комбіноване словосполучення, термінологічне словосполучення, ядро терміносполучення, стержневий компонент, залежний компонент, екологічна тематика, екологічний дискурс, науково-публіцистичний стиль.

В статье исследуются лексикологические проблемы, связанные с экологическим дискурсом; анализируется лексика экологической тематики с точки зрения ее словообразовательного потенциала. Доказывается мысль о том, что терминологические словосочетания семантически близки к свободным словосочетаниям, но, употребляясь в научных и публицистических текстах, приобретают особый языковой статус. Необходимость исследования этого направления лексикологии связана с тем, что английский язык является сам по себе мощным «донором» для других языков, поэтому следует тщательно рассмотреть его внутренние возможности создания терминов путем сочетания с другой лексикой, которая в дальнейшем может получить статус интернациональных слов и использоваться в других языках.

Ключевые слова: термин, терминология, комбинированное словосочетание, терминологическое словосочетание, ядро термина, стержневой компонент, зависимый компонент, экологическая тематика, экологический дискурс, научно-публицистический стиль.

This article investigates the lexicological problems of environmental discourse. The vocabulary of environmental issues is analyzed from the point of view of its word-formative potential. It was proved that the terminological phrases semantically close to free phrases, but while using in scientific and publicist texts can get the particular linguistic status. The need for research in this direction of lexicology is obliged to the fact that English itself is a powerful «donor» for other languages, so you should carefully consider its internal capabilities creation by combining terms with another vocabulary that can further get the status of international words and used in other

languages.

Key words: *term, terminology, combined phrases, terminological phrases, the nuclear of the term, the core component, dependent component, environmental issues, environmental discourse, scientific and publicistic style.*

Екологічна терміносистема набуває все більшої значущості для сучасного суспільства, адже безпечне майбутнє людства стає однією з основних загальнолюдських цінностей. Обґрунтування необхідності вивчення цієї проблеми базується на усвідомленні подвійної природи об'єкта дослідження як твердження про те, що термінологічні словосполучення володіють ознаками терміна, з одного боку, та ознаками словосполучення – з іншого.

Аналіз наукових лінгвістичних праць за останні 10 років засвідчив, що сьогодні увагу дослідників привертають як проблеми теоретичних засад термінології, так і проблеми, пов'язані із застосуванням результатів теоретичних досліджень у практиці міжнародного спілкування, гармонізації термінологічних систем, поєднанні традиційних та інноваційних процесів їхнього розвитку в умовах глобалізації та інтеграції наукових і виробничих галузей діяльності людини.

Процес оновлення термінів в екологічній сфері – динамічний. Хоча екологічна тематика – актуальна тема світового масштабу, проте лінгвістичних досліджень з проблем екології проводиться недостатньо. Заслужовують на увагу дослідження І. Розмаріци [4], присвячене лінгвокогнітивним особливостям комунікації у сфері екології; О. Іващишина [2], у якому вчений розглядає англійські термінологічні словосполучення в текстах з проблем техногенного впливу на довкілля; Т. Пристайко [3], де розглядається екологічна тематика прикметників; Л. Сологуб [5], присвячене дослідженню дискурсивних

маркерів англійських екологічних науково-дидактичних текстів.

Мета статті полягає у визначенні словотвірного потенціалу екологічних термінів, які являють собою лексичні словосполучення з відкритою системою і здатністю до термінологічних інновацій.

Розширення терміносистем пов'язане з інформаційним вибухом. Процес оновлення термінів в екологічній сфері – динамічний. Причиною цього став прискорений розвиток науки і техніки, поширення нового знання, що призводить до перегляду сформованих і формування нових понять та концептуальних систем із побудовою відповідних найменувань у мові.

У зв'язку з цим екологічна термінологія відзначається інноваційними поняттями та їх широкою варіативністю. Це виявляється в синонімії, полісемії та омонімії термінів, у наявності неузгодженості термінології не лише в міжпредметному, а й у внутрішньо-предметному контексті, неопрацьованості або недостатній деталізації окремих термінів у спеціальній літературі – науковій та публіцистичній. Термінологія, яка є частиною словникового складу мови, має деякі відмінності від загальноживаної лексики.

Термінологічні словосполучення будуються відповідно до певних граматичних зразків, які формуються в мові на основі категоріальних властивостей слів. Здатність слова сполучатись з іншими словами і форми прояву цієї здатності залежать не лише від граматичних властивостей слова, а й від його лексичного значення. Терміносполучення служить засобом номінації, позначаючи предмет, явище, процес, якість. Його назва формується стрижневим елементом та уточнюється, конкретизується залежним компонентом, наприклад: *a contaminant into the environment, dark sky reserve, aquatic life to survive, Group Against Smoke and Pollution*.

Терміносполучення є синтаксичною конструкцією, що утворюється об'єднанням двох і більше слів на основі підрядного граматичною зв'язку – узгодження, керування або прилягання. Граматичне та семантичне головне слово є ядром (стрижнем) терміносполучення. Залежно від того, якою частиною мови виражений стрижневий компонент, терміносполучення поділяють на *субстантивні* (*absolute reason*), *ад'єктивні* (*valid to all intents*), *дієслівні* (*to execute exclusive legislation*) та *прислівникові* (*generally accepted*).

У ході дослідження ми виявили певні особливості лексичної сполучуваності термінів. Так, наприклад, прикметник *ecological* у моделі *Adj + N* поєднується з такими іменниками як *problems, environment, sphere, influence, standards, news, risks, assessment, process, component, model, system, aspect, project, process, management, motive, conflict, gesture, skill, argument, control, resource, context, systems, health, variant* тощо. А іменник *pollution* в номінативних словосполученнях у моделі *N + N* поєднується з такими іменниками як *water, air, soil, land, environment, alert, harms, oil, prevention* тощо. Можливі також ад'єктивні сполучення *Adj + N* з іменником *pollution*: *marine, radioactive, plastic complete, total* тощо. Ці словосполучення можуть стосуватися як наукового, так і публіцистичного стилів.

З ключовим лексичним компонентом *ecological*:

1. *As a condition of doing business with our suppliers, all dye houses that supply our suppliers must adhere to our strict ecological standards* [7, № 4. – 2011, p. 7].

2. *Envirofriends and Nanjing Green Stone highlights what the NGOs claim are deficiencies in the ecological management of supply chains in China* [7, № 9. – 2011, p. 5].

3. *The purpose of the free workshop is to provide an overview of DTSC's Ecological Risk Assessment Process, including its guidance for performing these assessments* [7, № 5. – 2011, p. 6].

4. *Examples of ecological risks range from specific threats to localized ecosystems from development or pollution to threats to global ecosystems from climate change* [7, № 610. – 2011, p. 5].

5. *One final and subtle source of complexity may be the concern for entire ecological systems and species, rather than effects on individuals* [7, № 6. – 2011, p. 5].

6. *Ecological health is less well defined than human health and will have a much wider array of meanings* [7, № 10. – 2011, p. 10].

З ключовим лексичним компонентом *pollution*.

1. *The government issued a «high» air pollution alert for London and south-east England* [7, № 9. – 2011, p. 9].

2. *Water pollution directly affects human uses of natural resources; the potential scope and destructiveness of impacts* [7, № 11. – 2011, p. 5].

3. *Pollution prevention (P2) is reducing or eliminating waste at the source by modifying production processes, promoting the use of non-toxic or less-toxic substances, implementing conservation techniques, and re-using materials rather than putting them into the waste stream* [7, № 6. – 2011, p. 3].

4. *Land pollution causes us to lose 24 billion tons of top soil every year* [7, № 8. – 2011, p. 7].

5. *Pollution harms the Earth's environment and its inhabitants in many ways* [7, № 6. – 2011, p. 9].

6. *The best way for you to get involved with pollution prevention is to practice efforts on your own or join a project or program* [7, № 6. – 2011, p. 25].

7. *The International Oil Pollution Compensation Funds are three intergovernmental organisations which provide compensation for oil pollution damage resulting from spills of persistent oil from tankers* [7, № 6. – 2011, p. 35].

8. *Over 80% of marine pollution comes from land-based*

activities [7, № 6. – 2011, p. 31].

9. *Disposable plastics are the greatest source of plastic pollution such as plastic bags, straws, bottles, utensils, lids, cups and so many others offer a small convenience but remain forever* [7, № 6. – 2011, p. 21].

Поповнення термінів екологічної тематики відбувається постійно, оскільки воно необхідне для того, щоб на кожному етапі свого розвитку мова відповідала потребам суспільства у спілкуванні, у закріпленні результатів пізнання дійсності, розвитку і збагачення культури народу.

Кількість термінів у розвинених мовах у кілька разів перевищує кількість загальноновживаних слів і досягає зараз кількох мільйонів лексичних одиниць [1, с. 7]. Ця кількість невинно зростає за рахунок різних шляхів надходжень.

Перший шлях – надання статусу термінів загальноновживаним лексичним одиницям рідної мови. Тут часто мають місце переосмислення, метонімічне перенесення, коли слову приписується нове значення (наприклад, терміни *green future* тощо). З метою диференціації подібних лексичних одиниць терміни часто змінюють форму написання, вимови, відмінювання, наголосу.

Більш популярним та виправданим є шлях утворення термінів шляхом запозичення з інших мов. На різних етапах становлення суспільства терміни запозичуються з різних мов, що зумовлюється різними історичними умовами. Так, згідно досліджень А. Д'якова «музична та комерційна термінологія провідних європейських мов є, в основному, італійського походження (легато, адажіо, анданте, банк, авізо, лоро, альпарі), театральна та поштова – французького (антракт, партер, афіша, кур'єр, бандероль), спортивна – англійського (футбол, спорт, чемпіон, ринг). Навігаційна термінологія в українській, російській, англійській та деяких

інших мовах складається, в основному, з голландських лексичних елементів (укр. киль, рубка, боцман, англ. *deck*). Загально-технічна, реміснична та військова термінологія багатьох слов'янських мов має численні запозичення з німецької мови (верстат, кронштейн, еркер, плац, бруствер, фельдфебель, штандарт) [1, с. 14].

Особливий тип запозичень – уживання слів і словотворчих моделей грецької та латинської мов. Такі терміни утворювалися на різних етапах розвитку мови і в різних терміносферах. Церковна термінологія в народів, що сповідують католицизм, складається, в основному, з латинських елементів, у православних народів – з грецьких. У деяких субмовах не завжди можна надати перевагу будь-якій одній мові. Надто нині нові терміни нерідко утворюються за змішаним типом: один корінь грецького походження, інший – латинського (наприклад, слово «*terminology*» складається з латинського елементу *terminus* – межа, та грецького *logos* – наука).

Найуживанішими є дво- і трикомпонентні термінологічні словосполучення. Двокомпонентні конструкції: *environmental contaminant, street litter, solar radiation, greenhouse effect, global warming, species composition, temporal dynamics, linear regression, spatial deformation, water crisis, soil resources, ozone layer*.

Серед двокомпонентних термінологічних сполучень виділяються дві моделі «прикметник + іменник» (A+N): *nature reserves, absolute necessity, grave danger*; та «іменник+іменник» (N+N): *acceptance living, extreme case*. Вихідним словом для їх творення є іменник, напр.: *pollution – water pollution, soil pollution, air pollution, Earth pollution, ocean pollution*. Компоненти термінологічних словосполучень мають різний ступінь термінологічності, можуть і взагалі не бути термінами, як наприклад: *dangerous for humanity, ability to exist, leaving in danger* тощо.

На другому місці за частотністю вживання стоять трикомпонентні конструкції: *ecological community experience, sulphur acid accumulation, preservation of endangered species, development of nature reserves, environmental protection agencies, radioactive surface contamination, activated carbon filter, spatial data analysis, intersect sampling, edge-effect problem, time lag analysis, forest fire size, point source model, cluster detection capability*.

Трикомпонентні конструкції мають, відповідно, структури: «прикметник + прикметник + іменник» (A+A+N): *compulsory medical treatment, complete material responsibility* та ін.: «прикметник + іменник + іменник» (A+N+N): *permissible levels of pesticides, personal property responsibility, corrective labour code*; «іменник + прикметник + іменник» (N+A+N): *preservation of endangered species*; «іменник + іменник + іменник» (N+N+N): *destruction of ozone layer*.

Основним елементом для творення подібних структур може бути і словосполучення, і окреме слово. Так, на основі моделі «прикметник + іменник» твориться трикомпонентний термін моделі A+N+N: *permissible levels – permissible levels of pesticides, permissible levels of herbicides; permissible levels of poison, permissible levels of contamination; permissible levels of sewage, permissible levels of deforestation, permissible levels of discharge, permissible levels of emission*.

На основі моделі «іменник + іменник» твориться модель A+(N+N): *tap supplies – natural tap supplies, artificial tap supplies, supplementary tap supplies*. Вихідним словом для моделей N+A+N, N+N+N є іменник, тобто однослівна структура. Як свідчать приклади, зі збільшенням кількості компонентів збільшується й можливість різноманітних їх комбінацій.

У текстах досліджуваних стилів використовують і полікомпонентні термінологічні словосполучення, до яких належать чотири-, п'яти- і більше-компонентні

термінологічні словосполучення (*spaced aerosol optical depth data, multi-stage sampling soil studies, wash acid circulation system, effective natural gas refinery system, steady fuel emission sulphur content reduction, high level tar sand recovered sulphur production*). Вони також утворюються на основі іменників чи словосполучень нижчого порядку. Такі сполучення є елементами терміносистеми і володіють певними системними характеристиками, а їхні зв'язки з іншими термінами системи регулюються логіко-понятійними відношеннями.

Ми виявили, що термін *environment* має великий семантичний обсяг; він позначає не лише зв'язок людини з природою, а і її оточення, тобто характеризує сукупність різних чинників, що впливають на життєдіяльність людини. Саме тому словосполучення з лексемами *environment* та *environmental* можуть бути пов'язані з кількома сферами людської діяльності одночасно: *environmental agreements, environmental policies, Environment Ministry; environmental taxes, environmental permits; environmental law, environmental right, environmental offence, environmental proceedings*.

Терміносполучення підлягають загальним граматичним правилам творення слів. Три- та чотирикомпонентні поєднуються на основі подвійного та потрійного міцного граматичного зв'язку. Складні терміносполуки утворюються різними типами зв'язку стосовно стрижневого слова, наприклад: узгодженням і приляганням (*involment of local population*), керуванням та приляганням (*pollution of case of necessity*). Комбіновані словосполучення утворюються на основі зв'язків від різних стрижневих слів (*material change in conditions of pollution, bushels of litter out their car window*).

Таким чином, можна стверджувати, що існують структурні зв'язки між стрижневими і залежними компонентами та можливості їх варіативної сполучуваності. В організації текстів з проблем екології особливе місце

належить безприйменниковим субстантивним термінологічним словосполученням, реалізація потенціалу яких сприяє підвищенню інформативності змісту з мінімальним використанням мовних засобів, а також прийменникові (ад'єктивні) та дієслівні.

Дослідивши екологічні терміни, ми помітили, що вони не є ізольованими, а становлять повноцінну частину загального складу мови. Результати теоретичних розвідок відкривають перспективи подальших досліджень англійської фахової мови екологічної проблематики, яка постійно розвивається.

ЛІТЕРАТУРА

1. Д'яков А.І. Основи термінотворення : Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / Д'яков А.І. – К. : Academia, 2000. – 218 с.
2. Іващишин О.М. Способи утворення термінологічних одиниць англomовного науково-технічного дискурсу // Мова і культура. – К. : ВД Дмитра Бурого, 2003. – Вип. 6. – Т. 3. – С. 224–231.
3. Пристайко Т.І. «Экологическая» семантика прилагательного «чистый» в рекламных іменах / Т.І. Пристайко // Наук. записки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – Випуск 75 (1). – Серія «Філологічні науки». – С. 10–19.
4. Розмаріца І.О. Лінгвокогнітивні особливості комунікації у сфері екології (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І.О. Розмаріца. – К., 2004. – 20 с.
5. Сологуб Л.В. Дискурсивні маркери англійських екологічних науково дидактичних текстів / Л.В. Сологуб // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2006. – № 27. – С. 205–207.

6. Татаринов В.А. История отечественного терминоведения. Классики терминоведения / Татаринов В.А. – М. : Московский лицей, 1994. – 408 с.
7. Ecological Research. – Режим доступу до журн. : <http://www.springer.com/ecology/journal>

*Стаття рекомендована до друку
канд. пед. наук, доцентом кафедри
іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
Христич Н.С.*

Стаття надійшла до редакції 20 січня 2014 року

УДК 821.161.2-31.09

Катерина Каплюк
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

**МІФОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ТЕКСТУ
РОМАНУ «НІКУБ. КРОВ КАЖАНА»
В. ШКЛЯРА**

У статті розглядаються міфологічні образи роману «Нікуб. Кров кажана» В. Шкляра. Зосереджуючи увагу на містичному часопросторі роману, автор статті простежує особливості інтерпретації міфологічних образів у творчості В. Шкляра. Звернення до народної міфології, усної народної творчості дає змогу визначити традиційність міфологічних образів, до яких звертається письменник. Дослідження міфологічної складової тексту роману дає можливість говорити про часткове проникнення до сучасної масової української літератури традицій елітарної.